

**PERSOONUUS JA INSTITUUTIOT TUNNUSTUKSEN
FILOSOFIASSA**

Jani Kiiveri

Kandidaatintutkielma

Filosofia

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2020

Sisältö:

1. Johdanto	3
2. Tunnustuksen filosofia	5
3. Honnethin tunnustussuhteiden kolmijako	9
3.1 Rakkaus	9
3.2 Kunnioitus	10
3.3 Arvostus	11
4. Persoonuus tunnustuksen filosofiassa	13
4.1 Persoonuuden kerrokset	14
4.2 Tunnustavat asenteet	15
5. Instituutiot tunnustuksen filosofiassa	18
5.1 Instituutioiden merkitys	18
5.2 Sosiaalinen vapaus	19
6. Yhteenveto	23
Lähteet	24

1. JOHDANTO

Kuluneiden vuosikymmenten aikana tapahtuneita muutoksia politiikan tekemisessä voidaan luonnehtia jonkinasteisena siirtymisenä tunnustamisen politiikkaan, joka on tullut materiaalistien elinolojen tasaamisen rinnalle (Fraser & Honneth 2003). Tämä luonnehdinta muutoksesta saattaa pystyä tavoittamaan jotain olennaista yhteiskunnallisista ilmiöistä, joita on kohdattu uuden ajan aikana ja 1900-luvun kuluessa esimerkiksi erilaisten kansalaisoikeusliikkeiden muodossa. Yhdysvalloissa latinalainen ja afroamerikkalainen väestö on kamppailut ihmisarvoon liittyvien oikeuksien toteutumisesta, naiset ovat vaatineet sukupuolten välistä tasa-arvoisuutta ja seksuaalivähemmistöt ovat kamppailleet oikeudesta avioliittoon ja adoptioon. Esimerkkejä voisi luetella useammankin. Koska erilaiset ryhmät ovat alkaneet tekemään selkeitä vaatimuksia heidän oikeuksiensa laajentamisesta tai erityispiirteiden tunnustamisesta voi olla tärkeää tarkastella, mistä ilmiössä on kysymys. Näihin asioihin uskon tunnustuksen filosofian pystyvän vastaamaan. Ajattelijat, jotka käsittelevät tunnustuksen filosofiaan liittyviä kysymyksiä pitävät tunnustusta tärkeänä ihmisen elämän kannalta. Esimerkiksi Charles Taylor pitää tunnustusta ihmiselle elintärkeänä tarpeena (Taylor 1994, 26). Axel Honnethille vastavuoroinen tunnustus on välttämätöntä ihmisten käytännöllisen itsesuhteen kehittymiselle (Honneth 1995, 92). Jos näin on, tunnustuksen tärkeyttä ei voisi vähätellä.

Kiinnostukseni tunnustuksen filosofiaan ja tunnustuksen käsitteeseen on lähinnä yhteiskuntafilosofinen. Tästä syystä tarkastelen opinnäytetyössäni tunnustuksen filosofian näkökulmasta persoonuuden ja instituutioiden merkityksiä. Persoonuuden ja instituutioiden käsitteet voivat olla keskeisessä osassa yhteiskunnan selittämisessä, ja niiden tarkastelu tunnustuksen filosofian viitekehyksessä voi antaa mielenkiintoisia tapoja ymmärtää länsimaisen modernin yhteiskunnan rakenteita sekä sosiaalisia ja poliittisia ilmiöitä. Tarkoitukseni on hahmottaa minkälaisia merkityksiä tunnustuksen ympärillä tehty filosofia ja käyty keskustelu antaa käsityksille persoonuudesta ja instituutioista. Samalla perehdyn erityisesti niin Honnethin kuin myös hänen innoittamaansa ajatteluun. Honnethin työllä tunnustuksen filosofian kannalta voidaan katsoa olevan merkittävä vaikutus siitä käytyyn keskusteluun (Laitinen 2019, 187).

Aloitan tarkastelemalla mitä etenkin 1990-luvun myötä vauhtia saanut tunnustuksen filosofia on ja sivuutan samalla myös tunnustuksen politiikkaa. Kolmannessa luvussa esittelen Honnethin tekemän tunnetun tunnustussuhteiden kolmijaon. Neljännessä luvussa

tarkastelen kuinka tunnustus liittyy käsitykseen persoonuudesta etenkin Heikki Ikäheimon ajattelussa. Viidennessä luvussa siirryn tarkastelemaan instituutioiden merkitystä tunnustuksen filosofian näkökulmasta, ja sitä minkälainen rooli vapaudella, jonka voidaan ajatella olevan modernien länsimaisten yhteiskuntien keskeinen ohjaava periaate, on Honnethin myöhemmässä tuotannossa. Lopuksi teen lyhyen yhteenvedon asioista, joita opinnäytteen aikana on käsitelty. Opinnäytteen tarkoitus on valottaa tarkastelun kohteena olevien käsitteiden merkityksiä tietystä filosofisesta näkökulmasta, mutta päätteeksi toivon, että samalla kun tulen hahmotelleeksi joitain nykyisten länsimaisten yhteiskuntien olennaisia periaatteita ja rakenteita, aikaisemmin mainitut sosiaaliset ja poliittiset liikkeet ovat myös saaneet kiinnostavan selityksen.

2. TUNNUSTUKSEN FILOSOFIA

Taylor kirjoittaa tunnetussa tekstissään *The Politics of Recognition* (1994), että monet nykyiset politiikan haarat kääntyvät tunnustuksen tarpeeseen ja vaatimukseen. Taylorin mukaan vaatimukset tulevat monin tavoin esiin politiikassa, joka kohdistuu vähemmistöihin, mutta tunnustus näkyy myös joissain feminismin muodoissa sekä monikulttuurisuuden politiikassa (1994, 25). Myös Heikki Ikäheimo ja Arto Laitinen (2011, 4) kirjoittavat, että viime aikoina sosiaalisessa ja poliittisessä filosofiassa on ollut mahdotonta olla kuulematta tunnustuksen teemasta. Näin ollen tunnustus vaikuttaisi olevan hyvin ajankohtainen yhteiskunnallinen aihe. Esittelen tässä luvussa joitain yleisiä tunnustuksen filosofiaan liittyviä ajatuksia joidenkin tunnustuksen filosofiaa pohtineiden ajattelijoiden kautta. Heidän pohdintojensa yhtäläisyyksistä voi huomata joitain tunnustuksen filosofialle keskeisiä teoreettisia lähtökohtia ja keskustelun aiheita, joiden avulla tunnustuksen merkitystä voi hahmottaa.

Mitä 'tunnustuksella' siis oikeastaan tarkoitetaan? Aluksi voi olla hyvä huomata, että englannin kielessä termillä 'tunnustus' (*recognition*) voidaan viitata kolmeen erilaiseen merkitykseen¹, mutta tunnustuksen filosofian kannalta yksi niistä on keskeinen. Tässä merkityksessä 'tunnustus' viittaa persoonien välisiin interpersoonallisiin suhteisiin ja statuksiin, jotka ovat mahdollisia vain persoonille (ja ehkä myös ryhmille). Käytön taustalla olevat ajatukset juontuvat saksalaisen filosofin G.W.F. Hegelin (1770-1831) ajatuksiin. (Ikäheimo & Laitinen 2011, 8–9.) Hegelille tunnustus (saks. *Anerkennung*) oli jotain mikä erotti luonnon siitä mitä hän kutsui 'hengeksi' (*Geist*). Nykyään ymmärrettynä hengellä viitataan yleisesti niihin keskeisiin piirteisiin, jotka erottavat persoonat sekä heidän elämisaailmansa eläimistä ja niiden ympäristöstä. On myös tavallista ajatella, että persoonilla on psykologisia kykyjä ja intentionaalisia suhteita, joita eläimillä ei ole. (Ikäheimo 2009, 34.) Lyhyesti sanottuna tunnustus on siis jotain, joka luonnehtii ihmisiä järkevinä ja itsetietoisina olentoina.

Näiden piirteiden lisäksi Taylor esittää, että keskeinen ihmiselämän ominaisuus on sen perusteellinen dialogisuuden piirre (1994, 32). Tällä Taylor tarkoittaa, että voimme tulla ihmisiksi, joita olemme, vain vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Tällainen

¹ 'Tunnustus' voi viitata myös tunnistamiseen (identification) ja hyväksymiseen (acknowledgement). Tunnistamisella voidaan tarkoittaa, että jokin asia tunnistetaan asiaksi, joka se on, ja siihen voidaan liittää laadullisia ominaisuuksia. Hyväksyminen viittaa jonkin pitämiseen esimerkiksi arvokkaana tai järkevänä. (Ikäheimo & Laitinen 2011, 8.)

intersubjektiivisuus luonnehtii olennaisesti tunnustus-termin käyttöä. Siksi sen voidaan ajatella myös haastavan 'monologisia' tai 'atomistisia' ajatteluntapoja, joissa ihmisen ja yhteiskunnan toiminta ja kehitys nähdään liiaksi erillään ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta (mm. Taylor 1994, 32; Honneth 1995, 14).

Seuraavaksi voi olla hyvä kysyä tarkemmin, että miksi tunnustus on niin tärkeää kuin monet sitä pohtivat antavat ymmärtää. Kysymykseen voidaan antaa monenlaisia vastauksia. Ikäheimo ja Laitinen (2011) kirjoittavat, että eri ajattelijat painottavat tunnustuksen psykologisia, sosiaalisia ja poliittisia merkityksiä. Psykologisesti tunnustuksen voidaan ajatella olevan tärkeää yksilön 'harmonisen' itesuhtautumisen kannalta. Sosiaalisesti tunnustuksen ajatellaan vahvistavan ja harmonisoivan ihmisten sosiaalisia suhteita tekemällä heistä vertaisia ottamalla huomioon kuitenkin heidän erilaisuuden. Lisäksi tunnustuksella ajatellaan olevan poliittinen merkitys, koska se on jotain, mitä yksilöt ja ryhmät poliittisessa toiminnassa vaativat (Ikäheimo & Laitinen 2011, 5.) Tunnustuksen tärkeyttä korostaa myös, että se kuinka ymmärrämme itsemme, on osittain muotoutunut toisten osoittaman tunnustuksen, tai sen puutteen, kautta, joten ihmiset tai ryhmät voivat kärsiä todellista vahinkoa, jos toiset ihmiset tai yhteiskunta näkevät heidät alentavassa valossa (Taylor 1994, 25).

On myös huomattava, että modernit tunnustussuhteet ovat mahdollistuneet vasta historiallisen kehityksen myötä. Esimerkiksi Taylor (1994, 26) on esittänyt, että voimme eritellä kaksi muutosta, jotka yhdessä ovat tehneet puheen tunnustuksesta ymmärrettäväksi. Ensimmäisenä hän mainitsee sosiaalisten hierarkioiden luhistumisen, johon liittyy kunnian käsityksen muuttuminen jokaiselle kuuluvaksi yleismaailmalliseksi ja tasa-arvoiseksi ihmisarvoksi, joka luonnehtii demokraattisia yhteiskuntia. Toinen moderneja yhteiskuntia luonnehtiva muutos on ollut identiteettien yksilöityminen, johon liittyy keskeisesti ajatus siitä, että yksilöt pystyvät itsenäisesti tekemään moraalisia päätöksiä oikeasta ja väärästä sekä autenttisesta identiteetistään. (Taylor 1994, 26–28.) Taylor kuvaa myös sitä, kuinka ihmisarvon yleismaailmallistuminen ja moderni identiteettikäsitelmä ovat johtaneet politiikan tekemisen olennaiseen muutokseen. Ihmisarvon yleismaailmallistuminen on johtanut politiikkaan, joka painottaa ihmisten samanarvoisuutta, ja tämän sisältönä on ollut oikeuksien yhdenvertaistaminen (*politics of universalism*). Moderni identiteettikäsitelmä taas on johtanut erilaisuuden politiikkaan, jossa huomioidaan jonkin yksilön tai ryhmän erilaisuus (*politics of difference*). (Taylor 1994, 37–38.) Nämä kaksi ajatusta kuvastavat

nykyisiä politiikan tekemisen tapoja, joiden kautta tunnustus välittyy ihmisten yhdenvertaisuuden, mutta myös heidän erilaisuuden arvostamisena.

Myös Honnethia, joka on tehnyt merkittävän työn Hegelin tunnustussuhteiden rekonstruktiossa, ja jonka tunnustussuhteiden jaottelun esittelen seuraavassa luvussa, pidetään merkittävänä ajattelijana tunnustuksen filosofian kehittämisen kannalta. Honneth pyrkii Taylorin tavoin selittämään moderneja länsimaisia yhteiskuntia kuvaavaa muutosta, jossa tunnustuksen ajatuksella on tärkeä rooli. Honnethin (1995) mukaan esimodernien yhteiskuntien oikeudellisissa suhteissa yksilön sosiaalinen arvostus liittyi yksilön sosiaaliseen statukseen. Esimoderneista yhteiskunnista moderneihin siirryttäessä oikeudelliset suhteet oli jatkossa liitettävä jokaiseen yksilöön yhdenmukaisesti. Tämän myötä oikeudellinen kunnioitus tulee riittävän erkaantuneeksi sosiaalisesta arvostuksesta muodostaakseen kaksi tunnustussuhteen muotoa, oikeudellisen kunnioituksen ja sosiaalisen arvostuksen. (Honneth 1995, 110–111.) Honnethin kunnioituksen ja arvostuksen tunnustussuhteet erottavat Taylorin tapaan yleismaailmalliset oikeudet ja erityispiirteiden arvostuksen erillisiksi tunnustuksen muodoiksi (Laitinen 2019, 172).

Honnethin filosofiaan liittyy keskeisesti ajatus tunnustuskamppailusta, joka täytyy ymmärtää loukattujen ihmisten moraalisisina kamppailuina tunnustuksesta. Olennaista ajatukselle on, että sosiaalisten ryhmien moraalisesti motivoituneet kamppailut ovat olleet suuntamaassa yhteiskuntien normatiivisia muutoksia (Honneth 1995, 93). Tunnustuskamppailun ymmärtäminen yksilöihin ja ryhmiin kohdistuvana moraalisisena sosiaalisena vääryytenä on tärkeä kohta Honnethin muotoilemalle sosiaaliselle filosofialle (Honneth 1995, 161–162). Esittelen Honnethin sosiaalisen filosofian ajatusta lyhyesti tunnustussuhteiden jaottelun jälkeen seuraavassa luvussa.

Näiden huomioiden perusteella voitaisiin ehkä sanoa, että siinä missä Honnethille on tärkeää pystyä tarkastelemaan tunnustussuhteiden kolmijaolla ihmisten sosiaalisen elämän järjestymistä ja siihen liittyviä vääryyden kokemuksia, Taylorin tarkastelut kohdistuvat keskeisiltä osin politiikan tekemiseen, johon liittyy olennaisesti identiteettipolitiikka ja monikulttuurisuus. Laitinen (2019, 172–173) esittääkin, että Honnethille tunnustus on erityisesti hänen edustamansa kriittisen teorian käsite. Sen avulla Honneth pyrkii tarkastelemaan vallitsevia sarron muotoja ja keinotekoisia esteitä ihmisten emansipaatiolle (Laitinen 2019, 175). Tästä voi huomata, että Honnethin tarkoitus on hahmottaa tunnustuksen käsitteen kautta sellaisia sosiaalisia intersoonallisia piirteitä,

jotka ulottuvat myös politiikan tekemisen ulkopuolelle. Myös Taylor (1994, 37) ottaa nämä sosiaaliset piirteet huomioon kirjoittaessaan identiteettien muodostumiseen kuuluvan dialogisuuden olevan tärkeää identiteetin muodostumisen kannalta, mutta nämä eivät ole hänen tarkastelujensa kohteina. Näiden kahden ajattelijan lyhyt vertailu kuitenkin osoittaa, että tunnustuksen termillä voidaan tarkastella ihmisten elämää monipuolisesti.

Tunnuksesta käytyyn keskusteluun voidaan ajatella liittyvän siis ainakin neljä ajatusta; tunnustus on jotain, mikä erottaa ihmiset eläimistä (tai ei-persoonista), tunnustus on sosiaalisesti muodostuvaa, ja tunnustus, kuten ymmärrämme sen nykyään, on mahdollistunut historiallisen kehityksen myötä. Lisäksi, koska tunnustus on ihmiselle elintärkeää, loukkaukset tunnustukseen liittyvissä odotuksissa saavat aikaan tunnustuskamppailun. Tunnustuskamppailun ajatusta voidaan pitää keskeisenä käsitteenä ainakin Honnethin ajattelussa, ja sen merkitys tulee nousemaan esiin opinnäytteessä niin persoonuuden kuin instituutioidenkin kohdalla. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin Honnethin tekemää tunnustussuhteiden jaottelua. Tämän pitäisi selventää tarkemmin tunnustuksen merkitystä ihmisten välillä vaikuttavana suhteena.

3. HONNETHIN TUNNUSTUSSUHTEIDEN KOLMIJAKO

Honneth tekee tunnetun tunnustussuhteiden jaottelun kirjassaan *The Struggle for Recognition* (1995). Siinä Honneth yhdistää Hegelin filosofiaan yhdysvaltalaisen sosiaalipsykologin George Herbert Meadin ajatuksia sekä löytää näiden väliltä yhtäläisyyksiä. Honnethin tarkoitus on rekonstruoida rakkauden, kunnioituksen ja arvostuksen tunnustussuhteet tavalla, joka mahdollistaa niiden yhdistämisen empiiristen tieteiden tutkimustuloksiin (1995, 95). Honneth pyrkii laatimaan vastavuoroisten tunnustussuhteiden malleja, jotka toimivat ihmisten positiivisissa itesuhteissa ja eettisessä elämässä siten, että tunnustuksesta kehittyviä itesuhteita voidaan kuvailla tieteellisesti.

Honneth (1995, 92) esittää, että lähtökohtana hänen kuvaamalleen sosiaaliselle teorialle on sosiaalisen elämän uusintamista määrittävä vastavuoroisen tunnustuksen imperatiivi, koska ihminen voi kehittää käytännöllisen itesuhteen vain silloin, kun hän on oppinut näkemään itsensä niiden perspektiivistä, joiden kanssa hän vuorovaikuttaa. Seuraten lukuisia muita, jotka ovat käsitelleet sosiaalisen maailman rakentumista, Honneth jaottelee tunnustussuhteet siten, että tapahtuvatko ne emotionaalisin sitein, oikeuksien myöntämisen perusteella vai jaetuilla arvojen orientaatiolla. Honneth, seuraten etenkin Hegeliä ja Meadiä, jäljittää nämä kolme vuorovaikutuksen aluetta vastavuoroisen tunnustuksen muotoihin, jotka vastaavat mahdollisuutta moraaliseen kehitykseen ja käytännöllisille itesuhteiden (*relations-to-self*) muodoille. (1995, 94–95.) Esittelen seuraavaksi Honnethin tunnustussuhteiden kolmijaon. Tuon esiin tunnustussuhteiden olennaisimmat piirteet ja kuvailen niistä seuraavia positiivisia itesuhteita. Jaottelun merkitys tulee myöhemmin esiin erityisesti persoonuutta käsittelevässä luvussa.

3.1 Rakkaus

Ensimmäinen Honnethin esittelemä tunnustussuhteen muoto on rakkaus. Erottaakseen rakkauden romantisoituista käsityksistä Honneth täsmentää, että rakkaussuhteet tässä tulisi ymmärtää sellaisina ensisijaisina ihmissuhteina, jotka rakentuvat vahvoista emotionaalisista siteistä pienen ihmisryhmän välillä, ja joissa osapuolet huolehtivat vastavuoroisesti toistensa tarpeista (1995, 95). Tällaisia voivat siis olla romanttisen rakkauden lisäksi perhe- ja ystävyysuhteet. Honnethille keskeistä rakkauden tunnustussuhteelle on, että rakkaussuhteet ovat tunnepitoisia suhteita, joissa osapuolet tuntevat hyvin toisensa ja pitävät toisistaan huolta.

Empiiristä tukea rakkauden tunnustuksen muodolle saadaksean Honneth tukeutuu Donald Winnicottin psykoanalyttiseen objektisuhdeteoriaan. Se, mikä tekee Winnicottin objektisuhdeteoriasta sopivan tunnustussuhteiden tarkastelulle on sen tapa kuvata rakkautta tunnustuksen muotona, joka perustuu lapsuudessa hankittuun kykyyn löytää tasapaino symbioosin ja itsenäisyyden välillä (Honneth 1995, 97–98). Honnethin mukaan keskeinen asia rakkauden rekonstruktion kannalta on Winnicottin väitteessä, että 'kyky olla yksin' riippuu lapsen luottamuksesta rakkaiden ihmisten huolenpidon jatkumiseen. Väite antaa käsityksen itsesuhteen muodosta, jonka yksilö voi kehittää, kun hän tietää olevansa rakastettu henkilön toimesta, joka koetaan itsenäisenä, ja jota kohtaan yksilö kokee affektiota ja rakkautta. Tästä kehittyvä kyky olla yksin on käytännöllinen ilmaus rakkauden itsesuhteen muodosta. (Honneth 1995, 103–104.)

Koska rakkauden tunnustussuhde perustaa pohjan itsesuhteen muodolle, jossa subjektit oppivat perustavaa luottamusta itseensä, se on ensisijainen kunnioituksen ja arvostuksen tunnustuksen muodoille. Tämä perustava emotionaalisen varmuuden taso, jonka intersubjektiivinen rakkauden kokemus auttaa tuomaan esiin, muodostaa psykologisen ehdon muille positiivisille itsesuhteiden muodoille. (Honneth 1995, 107.) Rakkaus on Honnethille ihmisiä konkreettisesti ja voimakkaasti yhdistävä suhde, jossa osapuolet vastavuoroisesti pitävät huolta toisistaan, ja tämän vaikutuksesta opitaan perustavaa itseluottamusta ja muodostetaan perusta muille tunnustussuhteiden muodoille.

3.2 Kunnioitus

Toinen tunnustussuhteen muoto on kunnioitus. Kuten edellisessä luvussa todettiin, nykyinen kunnioituksen muoto on mahdollistunut vasta sen historiallisen kehityksen myötä, jossa kunnioitus irtaantui sosiaalisesta arvostuksesta. Honnethin mukaan molemmissa tapauksissa ihmiset huomioidaan tiettyjen piirteiden perusteella, mutta kunnioittavan tunnustuksen kannalta tämä koskee yleisesti ihmiseen liitettäviä piirteitä, jotka ylipäättään tekevät heistä persoonia. Keskeisenä kysymyksenä kunnioituksen kannalta Honneth pitää sitä, kuinka määritämme persoonat rakentavat ominaisuudet. (1995, 113.) On siis määritettävä ne piirteet, jotka ylipäättään ovat sellaisia, joiden perusteella tulemme persooniksi. Tarkastelen tätä kysymystä tarkemmin seuraavassa luvussa. Kunnioituksen tunnustussuhteen hahmottamisen kannalta on kuitenkin olennaista huomata, että se kohdistuu yleisesti ihmisten kykyihin tehdä itsenäisesti järkeviä ja moraalisia päätöksiä,

koska tämä on yleisesti ihmisiin liitettävä ominaisuus.

Honneth ehdottaa, että itesuhteen muoto (itsekunnioitus), jonka kunnioitus tekee mahdolliseksi, liittyy psykologiseen ilmiöön, joka seuraa oikeuksien myöntämisestä. Se mahdollistaa parantuneen kyvyn suhteuttaa itseään moraalisesti vastuullisena persoonana, koska kunnioittavan tunnustuksen myötä seuraa mahdollisuus nähdä yksilön toiminta yleisesti kunnioitettavana ilmaisuna hänen autonomiastaan. (Honneth 1995, 118–119.) Kunnioitus mahdollistaa yksilön nähdä itsensä persoonana, joka jakaa muiden yhteisön jäsenten kanssa ominaisuuksia, jotka tekevät mahdolliseksi osallistumisen yhteiseen päätöksentekoon (Honneth 1995, 120). Kunnioittavasta tunnustuksesta seuraava itsekunnioitus on siten erityisen tärkeää esimerkiksi demokraattisen yhteiskunnan toiminnan kannalta, koska osallistuminen keskusteluun edellyttää omien sekä muiden osapuolten järkiperusteiden kunnioittamista osana heidän tahtoaan.

3.3 Arvostus

Honneth esittää, että rakkauden ja kunnioituksen lisäksi ihmiset tarvitsevat sosiaalisen arvostuksen muodon, joka sallii heidän olla suhteessa heidän konkreettisiin piirteisiin ja kykyihin. Tämän tyyppinen tunnustuksen muoto voidaan kunnolla ymmärtää vain, jos oletamme yhteisesti jaetun arvohorisontin. Ihmisten erilaiset tavoitteet määrittävät yksilöiden arvostettavia piirteitä. (Honneth 1995, 121.) Arvostuksen tunnustuksen muoto on siten aina sidottuna oletukseen sosiaalisen elämän yhteydestä, jossa jäsenet, heidän jakaessaan käsitykset päämäärästään, muodostavat arvojen yhteisön (*community of value*). (Honneth 1995, 122.) Kun kunnioitus kohdistuu ihmisten yleisiin piirteisiin ja ihmisarvoon, sosiaalinen arvostus kohdistuu niihin piirteisiin, joiden perusteella yhteiskunnan jäsenet poikkeavat toisistaan (Honneth 1995, 125). Tämä on keskeinen eroavaisuus kunnioituksen ja arvostuksen välillä.

Arvostuksen tunnustussuhteesta kehittyvää käytännöllistä itesuhteen muotoa voidaan kutsua itsearvostukseksi. Itsearvostus auttaa yksilöä näkemään saavutuksensa ja kykynsä yhteiskunnalle arvokkaina itsen ja muiden toimesta. Tämä mahdollistaa luottamusta ja arvostusta yksilöiden henkilökohtaisia toimia kohtaan. Honnethin (1995, 127–128) mukaan kun jokainen yhteiskunnan jäsen on asemassa jossa voi arvostaa itseään, voidaan puhua yhteiskunnallisen solidaarisuuden tilasta.

Tässä oli lyhyesti Honnethin tunnustussuhteiden jaottelu. Ennen kuin siirryn

tarkastelemaan persoonuuden merkitystä tunnustuksen filosofiassa, voi olla vielä hyvä lyhyesti kertoa tarkemmin Honnethin sosiaalisesta filosofiasta, jonka kehittämiseen hän tunnustussuhteiden määrittelyllä ensisijaisesti pyrkii. Kuten edellisessä luvussa todettiin, Honnethin tarkoituksena on hahmotella kriittiselle teorialle lähtökohtia, joihin emansipaatioon pyrkivä teoria voi perustua. Honnethin tarkoituksena on tunnustuksen käsitteellä hahmotella moraalisten loukkauksien kokemuksia, jotka ovat ihmisten autonomian esteinä. Ihmiset nähdään tunnustusta tarvitsevinä oljoina, jotka pystyvät tekemään järjellä asetettujen periaatteiden mukaisia päätöksiä, joita ei voida selittää vain tarpeiden täyttämisen tai hyödyn tavoittelun ehdoilla (Honneth 1995, 161–162). Näiden selitystapojen lisäksi ihmisiä ohjaavat monenlaiset normatiiviset ja moraaliset periaatteet, joihin vastaamista he tarvitsevat, ja joihin vastaamiseen vain toiset ihmiset järjellisinä olentoina pystyvät. Tunnustuskamppailun ajatus pystyy esittämään motiivit sosiaaliselle vastarinnalle moraalisten loukkauksien kokemuksina, jotka kohdistuvat syvälle juurtuneisiin odotuksiin vastavuoroisesta tunnustuksesta (Honneth 1995, 163). Lyhyemmin sanottuna tunnustussuhteiden ja tunnustuskamppailun ajatukset ovat tärkeitä Honnethin sosiaaliselle filosofialle, koska ne pystyvät kuvaamaan ihmisten toimintaa tavalla, jota ei selitetä tarpeiden täyttämällä tai hyödyn tavoittelulla. Ihmisten toimintaa ohjaavat myös moraaliset odotukset, joita luonnehtivat yhdenvertaisuus ja vastavuoroisuus.

4. PERSOONUUS TUNNUSTUKSEN FILOSOFIASSA

Kuten monista Honnethin muotoiluista voi huomata vastavuoroisen tunnustuksen tärkeyttä ei hänen ajattelussaan voi vähätellä. Voi näyttää siltä, että Honneth painottaa tunnustuksen merkitystä ihmisten psykologisen kehityksen kannalta, vaikka itesuhteen kehittyminen on erottamattomasti sosiaalinen ja siten myös yhteisten pohdintojen piirissä. Esimerkiksi Ikäheimon (2009, 32) mukaan Honnethin ajattelussa tunnustavien asenteiden merkitys on kaksiosainen. Ensinnäkin, ilman positiivista itesuhtautumista yksilöiltä puuttuvat psykologiset kyvyt joiden avulla he voisivat kukoistaa ihmisinä. Toinen tunnustuksen merkitys on sosiaalisen integraation välittämisessä. Ikäheimo kuitenkin jatkaa, että psykologinen teema, johon Honneth kirjassaan keskittyy, ei ole riittävä eikä välttämätön edellytys tunnustuskamppailulle. Vaikka itesuhteen vahingoittuminen voi liikuttaa yksilöitä, tämä liike voi olla irrationaalista tai se voi yhtä hyvin myös lamauttaa heidät. Lisäksi, vaikka psykologinen vahinko voi motivoida kamppailuun, ei ole syytä ajatella, että vain psykologinen vahinko voisi toimia motivaationa kamppailulle. (Ikäheimo 2009, 33–34.) Ikäheimo ehdottaakin, että Honnethin kolme tunnustavaa asennetta voidaan ymmärtää perustana persoonuudelle ja persoonien elämismaailman rakenteille (2009, 35).

Renante D. Pilapil jakaa Ikäheimon huolen Honnethin psykologisoivasta lähetyksistä. Pilapil (2012) esittää, että vaikka psykologinen teema on tärkeässä osassa, tunnustuskamppailut ovat enemmän sidoksissa siihen, mitä on tulla tunnustetuksi persoonana, joka voi kukoistaa sosiaalisesti ja psykologisesti. Pilapil jatkaa, että tunnustus ei ole jonkin erityisen persoonan luokan tunnustamista, vaan persoonien moraalisen statuksen tunnustamista. Ihmisarvo on itsessään arvokasta persoonissa siten, että kaikki persoonat ansaitsevat moraalista kunnioitusta huolimatta heidän piirteistään. Koska persoonat ovat riippuvaisia toisistaan, he ansaitsevat tunnustusta sille mitä he ovat. Tämän rikkoutuminen nöyryytyksen kokemuksena voi johtaa tunnustuskamppailuun, ja siksi tunnustuskamppailu on moraalista kamppailua kokonaisesta persoonuudesta. (Pilapil 2012, 46.) Mikäli siis haluamme ymmärtää tunnustuksen merkittävänä käsitteenä muutenkin kuin psykologisten tarpeiden täyttämisen kannalta, on tunnustuksen alaa mahdollisesti laajennettava itesuhtautumisen lisäksi koskemaan myös sitä, mitä on olla persoona.

Seuraavissa alaluvuissa on tarkoituksena tarkastella minkälaisia merkityksiä persoonuudella on tunnustuksen filosofian viitekehityksessä erityisesti Ikäheimon ajattelun pohjalta. Ensin tarkastelen alustavasti Ikäheimon laatimaa moniosaista käsitystä

persoonuudesta ja toisessa alaluvussa kiinnitän tarkemmin huomiota tunnustavien asenteiden rooliin persoonien elämismaailman rakentamisessa.

4.1 Persoonuuden kerrokset

Ikäheimo (2007, 224) toteaa, että persoonan ja persoonuuden käsitteet ovat keskeisessä osassa siinä kuinka ymmärrämme ja järjestämme elämämme ja asemmoidumme ympäristöömme. Se, mikä on määrittelevää persoonuudelle on kuitenkin hyvin kiistelty aihe². Ikäheimo on ehdottanut kolmiosaista persoonuuden käsitystä, joka muodostuu persoonuuden psykologisesta käsityksestä ja kaksiosaisesta status-käsityksestä. Ikäheimo puhuu näistä kolmesta persoonuuden käsityksestä hänen luomassaan mallissa kerroksina (*layers*) ja se yhdistää erilaisia ehdotuksia persoonuuden määritelmistä. (2007, 228.) Käyn seuraavana läpi Ikäheimon tarkastelujen pohjalta mitä nämä kerrokset ovat.

Ensin Ikäheimo mainitsee psykologisen persoonan käsityksen. Tämän mukaan jokin on persoona kun sillä on tiettyjä psykologisia persoonan-tekeviä kykyjä tai piirteitä, jotka erottavat sen ei-persoonista. Tällaisia persoonan-tekeviä kykyjä tai piirteitä ovat esimerkiksi rationaalisuus, kyky onnellisuuteen ja itsetietoisuus. (Ikäheimo 2007, 228–229.) Interpersoonallisen status-käsityksen mukaan persoonuus koostuu persoonan-tekevästä merkityksellisyydestä. Tällainen persoonan-tekevä merkityksellisyys on ominaista esimerkiksi rakkaussuhteille, joissa persoonan-tekevä merkityksellisyys muodostuu toisen hyvinvoinnista ja onnellisuudesta välittämisestä. (Ikäheimo 2007, 229–230.) Ikäheimo varaa termin interpersoonallinen status statuksille, jotka muodostuvat merkityksellisyydestä jonkun toisen näkökulmasta, ja termin institutionaalinen status statuksille, jotka koostuvat kollektiivisesti hyväksytyistä ja määritellyistä deonttisista voimista, eli oikeuksista ja velvollisuuksista. Institutionaalisen status-käsityksen mukaan persoonuus viittaa kollektiivisesti myönnettyihin institutionaalisiin statuksiin, joissa persoonat ajatellaan deonttisten voimien omaajaksi. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi pappina oleminen koostuu yhteisesti myönnettyistä ja säädellyistä oikeuksien ja velvollisuuksien verkostoista. (Ikäheimo 2007, 230.)

Näitä kolmea persoonuuden kerrosta yhdistävänä periaatteena on tunnustuksen käsite, joka tunnustavien asenteiden välityksellä vastaa psykologiseen kerrokseen ja

2 Riippuen filosofisista, teologisista ja juridisista määritelmistä persoonuuteen voi sisältyä, tai olla sisältymättä – sinun ja minun lisäksi – ihmisten alkioit, älykkäät marssilaiset tai Wal-Mart-yhtiö (Ikäheimo 2007, 224).

suoraan rakentaa interpersoonallisen kerroksen. Jokainen näistä persoonuuden kerroksista ovat persoonuuden ulottuvuuksien (*dimensions*) lisäksi tärkeitä sille, mitä Ikäheimo kutsuu kokonaiseksi persoonuudeksi (*full or full-fledged personhood*) (2007, 233–234.)³ Tarkastelen seuraavaksi näitä tunnustavia asenteita ja niiden muodostamia persoonuuden ulottuvuuksia. Tässä vaiheessa voisi vielä todeta, että tunnustavat asenteet, vastaamalla persoonuuden kerrokseen rakentavat nämä kerrokset, sekä persoonuuden ulottuvuudet ja näin myös kokonaisen persoonuuden. Tunnustavien asenteiden merkitys ihmisten elämää muodostavana asenteena on seuraava aihe, jota pyrin hahmottamaan.

4.2 Tunnustavat asenteet

Ikäheimo (2009) pyrkii näyttämään, kuinka kolme erilaista tunnustavaa asennetta voidaan ymmärtää perustavana persoonuudelle ja persoonien elämismailman rakenteille. Ikäheimon mukaan Honnethin analyysissä tunnustus koostuu interpersoonallisista rakkauden, kunnioituksen ja arvostuksen asenteista. (2009, 35.) Toisaalla Ikäheimo on muotoillut, että tunnustus, sen interpersoonallisessa merkityksessä, koostuu tunnustavista asenteista, joissa 'jokin otetaan persoonana' (Ikäheimo 2007, 225–226). Ikäheimon artikuloimat tunnustavat asenteet perustuvat pitkälti Honnethin tunnustussuhteiden jaotteluun, mutta niiden on tarkoitus painottaa tunnustuksen ontologista merkitystä sosiaalisuutta muodostavana suhteenä (Ikäheimo 2009, 34). Tämä tunnustuksen interpersoonallinen merkitys pitäisi tulla seuraavista tarkasteluista esiin.

Ensin Ikäheimo (2009) mainitsee, että persoonat elävät deonttisesti muodostuneessa maailmassa, eli he myöntävät toisilleen joidenkin ominaisuuksien perusteella oikeuksia ja velvollisuuksia. Tämä tarkoittaa, että persoonat säätelevät heidän ajatuksia ja toimintaa normien mukaisesti. Tämä tapahtuu tunnustavien asenteiden välityksellä, koska normien asettaminen vaatii osapuolien kunnioittamista jakamalla auktoriteettia normien säätelemisessä. Ikäheimo esittää, että voimme sanoa kunnioittavan tunnustavan asenteen olevan jonkun ottamista vakavasti normatiivisen todellisuuden rakentajana. (2009, 36.) Toiseksi, persoonat elävät myös aksiologisesti rakentuneessa maailmassa. Persoonat siis näkevät tapahtumissa ja asiantiloissa merkityksellisyyttä muodostavaa arvoa. Persoonien välillä tämä tarkoittaa omasta ja toisten onnellisuudesta välittämistä tämän itsensä vuoksi, tai päämääränä itsessään. Tämä arvo on persoonilla sisäisesti. Tällainen rakastava

³ Ikäheimo ei tässä artikkelissa vielä tarkemmin käsittele persoonuuden yhteistoiminnallista ulottuvuutta, vaikka ennakoikin sen muotoilua (ks. Ikäheimo 2007, 234).

tunnustava asenne näyttäisi olevan keskeisen tärkeä osa persoonuutta, koska ilman sisäistä arvoa ei olisi olemassa rakkautta. Silloin ihmisten vuorovaikutus olisi vain välineellistä. (Ikäheimo 2009, 36–37.) Kolmanneksi tunnustavaksi asenteeksi Ikäheimo ehdottaa eräänlaista 'kiitollisuutta' osoittavaa asennetta. Tämä tarkoittaa, että tunnemme kiitollisuutta niitä persoonia kohtaan, jotka kontribuoivat päämääriemme vuoksi vapaasti ja altruistisesti. Ikäheimo kutsuu tätä persoonuuden ulottuvuutta persoonuuden yhteistoiminnalliseksi ulottuvuudeksi. (2009, 39.) Kuten edellä todettiin, nämä kolme interpersoonallista asennetta ovat keskeisillä tavoilla muodostamassa sosiaalisen maailman normatiivisia odotuksia ja ohjaamassa ihmisten toimintaa. Yhdessä ne muodostavat persoonien elämismaailman rakenteet.

Ikäheimo (2009) esittää, että vastaus ihmisten tunnustuksen tarpeelle ja motivaatio tunnustuskamppailulle voidaan muotoilla hänen tarkastelujensa pohjalta uudestaan. Ensinnäkin, kuten Honneth on painottanut, tunnustetuksi tuleminen on tärkeää psykologisesti, tai käytännöllisen itesuhtautumisen kehittymisen kannalta. Toisena, itsenäisenä mahdollisista psykologisista vaikutuksista, eläminen ihmisten kanssa vaatii olemista liittyneenä persoonana tarkoituksellisella ja täyttävällä tavalla interpersoonallisiin suhteiden ja toiminnan verkostoihin, jotka käsittävät persoonien elämismaailman. Nämä kolme tunnustetuksi tulemisen ulottuvuutta ovat ontologisesti sisällyttämistä ihmisiä *persoonana* persoonien elämismaailmaan. (Ikäheimo 2009, 39–41.)

Persoonuuden asettaminen tunnustuksen keskiöön mahdollistaa myös psykologisoivan lähestymistavan ongelmien välttämisen, koska motiivit tunnustuskamppailulle eivät enää kohtaa samalla tavalla psykologisoivan lähestymistavan ongelmaa, jossa psykologinen vahinko saattaa liikuttaa irrationaalisesti tai tehdä toimintakyvyttömäksi. Voi olla jopa loukkaavaa sanoa, että psykologisen vahingon pitäisi liikuttaa tunnustuskamppailuun. Lisäksi, persoonuudella voi olla suurempi normatiivinen viehätys tunnustuskamppailulle, kuin psykologisoivalla lähestymistavalla, koska se kiinnittää vähemmän huomiota subjektiivisiin loukkauksien kokemuksiin, jotka voivat olla toisille saavuttamattomia (Pilapil 2012, 46–47.) Persoonuus painottaa tunnustuksen interpersoonallisia merkityksiä, jolloin se voidaan jossain määrin nähdä tunnustuksen psykologisesta merkityksestä erillään.

Voisimme kuitenkin kysyä, että onko psykologisoinnin kritiikki todella kritiikkiä, jonka Honneth ansaitsee. Kuten Honnethin tunnustussuhteiden muotoilusta voi päätellä,

interpersoonallisuus on myös merkittävässä osassa Honnethin teoriaa. Emmanuel Renault onkin esittänyt ettei tunnustusteoriaa pitäisi ensimmäisenä nähdä psykologisessa mielessä. Ennemminkin, vaatimukset tunnustuksesta osoittavat normatiivisen käytännöllisen elämän mahdollisuuteen. (Deranty 2009, 276.) Tunnustus ja sen vuoksi tehtävät kamppailut ovat siten, ajateltiin se merkittäväksi psykologisesti tai interpersoonallisesti, huomattava sosiaalista ja poliittista elämää ylläpitävä ja muokkaava voima.

Persoonuuden asettaminen tunnustuksen keskiöön on kuitenkin tuottanut uusia kiinnostavia merkityksiä tunnustuksen roolille ihmisten elämässä. Ikäheimo kiteyttää hyvin ajatuksiaan ilmaisemalla, että tunnustuksen välittämänä sitoudumme persoonuuteen pitämällä toisiamme persoonina (2007, 226). Kyky ja vaatimus tunnustaville asenteille yksilöiden persoonuutta kohtaan tuottavat velvoitteita, joiden mukaisesti ihmiset odottavat tulevansa kohdelluiksi. Voimme ajatella, että tunnustus tekee persoonuudesta myös institutionalisoituneen yhteiskuntarakenteen, joka on säätelemässä ihmisten toimintaa persoonuuden statukseen liittyvien oikeudellisten ja moraalisten odotuksien mukaisesti. Tunnustuksella, psykologisen ja interpersoonallisen merkityksen lisäksi, voidaan näin ajatella olevan myös tärkeä institutionaalinen merkitys. Tämä onkin seuraava aihe, jota opinnäytteessä tarkastelen.

5. INSTITUUTIOT TUNNUSTUKSEN FILOSOFIASSA

Lyhyesti edeltäviä lukuja kerraten voitaisiin sanoa, että psykologisesti tunnustus on tärkeää ihmisten positiivisen itesuhteen kannalta ja interpersoonallisesti se kytkee ihmiset heidän luomiensa merkitysten verkostoon. Mutta kuten edellä todettiin, tunnustuksella voidaan katsoa olevan myös institutionaalinen merkitys. Honneth on pyrkinyt näyttämään, että ihmisten riippuvaisuus tunnuksesta muotoutuu aina yhteiskuntaan institutionalisoituneista vastavuoroisen tunnustuksen tavoista. Siksi tunnustuksen tarvetta ei myöskään voisi selittää pelkästään teoriolla persoonuudesta. (Fraser & Honneth 2003, 138.) Näin ollen tunnustus pitäisi enemmän ymmärtää yhteiskunnallisina tunnustussuhteiden järjestelminä, joiden perusteella odotus tunnustukselle muodostuu.

Honnethille tunnustuskamppailuihin sisältyi keskeisesti ajatus, että sosiaalisuutta muokkaavana voimana ovat ihmisten kokemat loukkaukset. Loukkauksien kokemukset ovat sellaisten sosiaalisten liikkeiden taustalla, jotka kamppailevat ja ovat kamppailleet loukattujen mahdollisuudesta olla osallisena määrittämässä yhteisesti jaettu merkityksiä. Näiden kamppailujen seurauksena syntyvät instituutiot muodostuvat usein kompromisseina tunnustuskamppailujen seurauksena (Laitinen 2019, 172). 1900-luvun kuluessa tällaisia kamppailuja ovat olleet esimerkiksi johdantoluvussa mainitut kansalaisoikeusliikkeet.

Kamppailujen tuloksena syntyneet instituutiot ovat tärkeillä tavoilla ohjaamassa poliittisia ja normatiivisia odotuksia, joiden mukaisesti ihmiset odottavat tulevansa kohdelluiksi. Länsimaisissa liberaaleissa yhteiskunnissa nämä odotukset kohdistuvat usein siihen, että ihmisiä pidettäisiin vapaina olentoina, jotka pystyvät tekemään itsenäisiä järkeviä päätöksiä. Honnethin (2014, 16) mukaan yhteiskunnan legitimizeetti perustuu yhä enemmän ihmisten itsemääräämisen ehtoon. Ennen kun siirryn käsittelemään Honnethin näkemyksiä vapaudesta ja siihen liittyvistä instituutioista, tarkastelen miksi instituutiot ovat tunnustuksen kannalta merkittäviä. Näkemykset tuskin ovat pelkästään tunnustuksen filosofialle ominaisia, mutta tunnustuksen filosofia voi yhdellä tapaa selittää miksi instituutiot ovat yhteiskunnan ja tunnustuksen kannalta tärkeitä.

5.1 Instituutioiden merkitys

Honneth (1995) lainaa painottaakseen instituutioiden eräänlaista voimaannuttavaa merkitystä Joel Feinbergin ajatuskoetta, jonka tarkoituksena on havainnollistaa käsitteellistä, ja mahdollisesti myös empiiristä yhteyttä oikeuksiin perustuvan tunnustuksen

ja itsekunnioituksen välillä. Ajatuksena on, että huolimatta siitä, että Feinbergin kuvittelemassa fiktiivisessä yhteiskunnassa ihmisiä ohjaisi erityisen suuri hyväntahtoisuus ja toisten huomioonottaminen, tästä yhteiskunnasta puuttuisi silti jotain nykyisille länsimaisille yhteiskunnille olennaista. Nämä ovat yksilölliset oikeudet, joita ilman yksilöt eivät voi kehittää käytännöllistä itsekunnioituksen suhdetta. Kunnioitusta välittävät instituutiot ovat voimaannuttamassa yksilöitä, jotka voivat oikeuksien johdosta kokea olevansa merkityksellisessä asemassa päättämässä yhteisten asioiden järjestämisestä ja kokea tulevansa kunnioitetuksi muiden toimesta. (Honneth 1995, 119.)

Poliittisia oikeuksia välittävien instituutioiden lisäksi ihmiset tarvitsevat myös heidän poliittisia oikeuksia turvaavia instituutioita. Näiden tarkoituksena on tukea poliittisten oikeuksien toteutumista. Ilman, että ihmisellä on tietyt elämiseen vaadittavat perusedellytykset, he eivät voi käyttää heille myönnettyjä poliittisia oikeuksia (Honneth 1995, 116–117). Tästä syystä oikeuksien laajentuminen on ulottunut myös sosiaalisten elinehtojen turvaamiseen. Tämä on näkynyt erityisesti hyvinvointivaltion muodossa, jonka tarkoitus on taata ihmisille riittävät elämiseen ja oikeuksien käyttämiseen vaadittavat ehdot. Ajatus sosiaalisten oikeuksien toteutumisen tärkeydestä esiintyy myös Taylorilla. Taylor kirjoittaa, että ihmiset, jotka ovat systemaattisesti köyhyyden rajoittamia eivät voi käyttää kansalaisuuteensa kuuluvia oikeuksia, ja tämä vaatii toimia tasavertaistamiseksi (1994, 38). Myös Jeremy Waldron on pyrkinyt näyttämään, että (negatiivisten ja positiivisten) yksilöllisten vapauksien ajatus ei voi toteutua, ennenkuin niitä tuetaan sosiaalisilla oikeuksilla, koska tiettyjen oikeuksien omaaminen viittaa siihen, että yksilöillä on myös materiaaliset resurssit niidet käyttämiseen (Honneth 2014, 78).

Voimaannuttamisen ja oikeuksien toteutumisen ohella tunnustus voidaan ajatella instituutioiden kohdalla tärkeäksi, kuten Ikäheimo edellä totesi, koska se välittää sosiaalista integraatiota. Tunnustuksen avulla ihmiset sosialisoituvat yhteisönsä merkitysten verkostoon ja uusintavat normatiivista todellisuutta. Lisäksi, kuten seuraavista Honnethin ajatuksista voidaan nähdä, instituutioilla on tärkeä osa yksilöllisen ja sosiaalisen vapauden mahdollistamisessa ja vapaaksi tekemisessä.

5.2 Sosiaalinen vapaus

Modernien länsimaisten liberaalien ja sosiaalidemokraattisten yhteiskuntien taustalla korostuvat usein yksilöiden autonomian ja vapauden ideat. Tämän kaltaisia ajatuksia

Honneth tarkastelee kirjassaan *Freedoms's Right* (2014). Kirjan pääteema on Honnethin pyrkimyksessä kehittää käsitystä oikeudenmukaisuudesta, joka perustuu tosiasiallisen sosiaalisen maailman analyysiin. Honneth keskittyy niihin instituutioihin, jotka perustuvat jaettuun arvoihin ja ideoihin sosiaalisen elämän uusintamisesta (2014, 10). Honnethin mukaan nykyään on lähes mahdotonta ymmärtää oikeudenmukaisuuden ajatusta ilman, että se jollain tavalla liittyy yksilöiden autonomiaan (2014, 15). Keskeisimpiä ajatuksia siis on, että vapaus on tärkeimpiä oikeudenmukaisuutta määrittäviä periaatteita, ja siten myös länsimaisten liberaalien yhteiskuntien tärkeimpiä arvoja. Tarkastelen seuraavaksi niitä kirjan kohtia, joista voidaan huomata kuinka instituutioiden ja tunnustuksen välinen suhde Honnethin teoriassa ilmenee, ja kuinka tämä yhteys on mahdollistamassa vapautta.

Honnethin (2014) mukaan kaksi ensimmäistä vapauden muotoa ovat negatiivinen ja refleksiivinen vapaus. Negatiivinen vapaus tarkoittaa, että ihminen on vapaa kun hänen toimintaansa eivät rajoita ulkoiset esteet, ja refleksiivisen vapauden mukaan ihminen on vapaa kun hän voi toimia omien aikomustensa mukaisesti (Honneth 2014, 29). Nämä vapauden muodot ovat saaneet muotonsa sosiaalisessa todellisuudessa kahdessa toiminnan systeemissä, jotka ovat oikeudellisen vapauden ja moraalisen vapauden instituutiot. Oikeudellisen vapauden instituutio antaa yksilöille lainsäätämisen mahdollisuuden vetäytyä yhteiskunnan asettamista eettiseen toimijuuteen liittyvistä velvollisuuksista ja antaa mahdollisuuden tarkastella oman elämän kannalta tärkeitä arvoja uudelleen. Moraalisen vapauden instituutio antaa mahdollisuuden arvostella yhteiskunnan asettamia vaatimuksia perustelluista syistä. Myös tämä vapauden muoto sallii yksilöiden vetäytyvän keskinäisistä velvoitteista, mutta lisäksi siihen sisältyy mahdollisuus muokata olemassa olevia normeja hyväksyttävissä olevien periaatteiden mukaan. (Honneth 2014, 123.) Toisin kuin oikeudellinen vapaus, moraalinen vapaus ei ole valtion säätelystä, vaan pikemminkin kulttuurin, mutta sen tuottamat epämuodolliset sanktiot, kuten syyllisyyden ja häpeän tunne, ovat silti institutionalisoituneita toiminnan systeemejä (Honneth 2014, 105).

Honnethin (2014) mukaan subjektiiviset oikeudellisen ja moraalisen vapauden muodot ovat mahdollisia ainoastaan sosiaalisessa vapaudessa, joka on kolmas, ja ainoa 'todellinen' vapauden muoto. Tarvitsemme oikeudellista ja moraalista vapautta irtautumiseen ja refleksiiviseen tarkasteluun vain koska olemme jo astuneet jokapäiväisiin velvoitteisiin ja sitoumuksiin yhteisössä. Oikeudellinen ja moraalinen vapaus kuvastavat vain mahdollisuuksia vapaudelle, koska ne eivät tuota uusia toimijuuden mahdollisuuksia

niiden velvoittavuuden lisäksi. Honneth pitää sosiaalista vapautta ainoana todellisena vapauden muotona, koska voimme tulla todella vapaiksi ainoastaan kun kohtaamme toisemme vastavuoroisessa tunnustuksessa ja ymmärrämme oman toimintamme ehtona toisten tavoitteiden saavuttamiseen. (2014, 123–124.) Tällä Honneth tarkoittaa, että teemme sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisistamme vapaita tavoitellessamme niitä päämääriä, jotka olemme yhteisymmärryksessä asettaneet. Tavoitellessani pyrkimyksiäni voin nähdä toimintani sinun kannalta edullisena ja se on jotain minkä sinä voit hyväksyä, ja minä suhtaudun sinun pyrkimyksiisi samoin. Toimintamme tukevat toistemme tavoitteita tehden meistä vapaita tavoittelemaan päämääriä, jotka voimme vastavuoroisesti hyväksyä.

Honneth pitää avioliittoinstituutiota ja markkinataloutta osana sosiaalista vapautta, koska niitä ei voida ymmärtää vain oikeudellisen tai moraalisen vapauden instituutioina. Avioliittoinstituutio ja markkinatalous perustuvat ennemmin sosiaalisen vapauden ajatukselle. (Honneth 2014, 124.) Honnethin mukaan yksilöllinen vapaus voi olla sosiaalisesti koettua todellisuutta instituutioissa, joita määrittävät vastavuoroiset roolivelvoitteet, koska virallisissa lain ja moraalien sfääreissä vapaus palvelee vain keinona etäännyttämiseen ja refleksiivisen tarkasteluun. Honneth pyrkii löytämään henkilökohtaisten suhteiden, markkinatalouden ja julkisen poliittisen tahdonmuodostuksen instituutioista sellaiset vastavuoroisen tunnustuksen mallit ja roolivelvoitteet, joiden perusteella yksilöt elävät sosiaalisessa vapaudessa nykyisissä olosuhteissa. (2014, 127.) Tämä huomio on riittävä opinnäytteen aihetta ajatellen, koska tästä voidaan huomata, että Honnethin mukaan sosiaalisen vapauden instituutiot voivat muodostua ainakin vastavuoroisista tunnustussuhteiden malleista ja rooleihin liittyvistä odotuksista.

Honneth pitää myös oikeudellista ja moraalista vapautta toiminnan systeeminä, joita vastavuoroinen tunnustus määrittää, kun ne täyttävät kolme ehtoa: on oltava olemassa tiettyjä vastavuoroisia tunnustuksen käytäntöjä, yksilöille on myönnettävä erityinen normatiivinen status ja niiden on tehtävä tietynlainen itsesuhtautuminen mahdolliseksi (2014, 105). Ehtojen täytyessä tunnustus ylläpitää ja uusintaa oikeudellisia ja moraalisia arvoja, joiden mukaan ihmiset sallivat toistensa toimivan. Näin voimme nähdä myös oikeudellisen ja moraalisen vapauden instituutiot tunnustusta välittävänä instituutioina.

Christopher Zurnin mukaan Honnethin sosiaalisen vapauden teoria pystyy tavoittamaan monenlaiset käsitykset vapauden arvosta ja liittämään sen tunnustuksen ajatukseen. Nämä ovat Freedom's Right-teoksen merkittäviä innovaatioita (Zurn 2015,

190.) On kuitenkin mahdollista, että keskittyminen pelkästään vapauden arvoon ei riitä, koska länsimaisilla yhteiskunnilla voidaan ajatella olevan muitakin tärkeitä arvoja (kuten tasa-arvoisuus, oikeudenmukaisuus ja hyvinvointi), joiden kautta tunnustus voi välittyä. Zurn myös huomauttaa, että joskus Honnethin tapa pitää toisia arvoja vapauteen sisällytettävänä arvoina johtaa ongelmaan, jossa vapauden käsitettä pitää laajentaa niin paljon, että se menettää Honnethin käsitteellistykseen erittelevän kyvyn. (Zurn 2015, 192.)

Jokatapauksessa sosiaalisen vapauden ajatus havainnollistaa hyvin instituutioiden tehtäviä ja luonnetta tunnustuksen filosofian viitekehyksessä. Sosiaalisessa vapaudessa tunnustus välittyy instituutioiden muodossa niin vapauden arvoa mahdollistavana kuin erilaisia toiminnan systeemejä säätelevänä käsityksenä. Lisäksi on hyvä vielä huomioida (jos Honnethin ajatukset pitävät paikkansa), että ilman sosiaalista vapautta tuskin voisimme tavoitella niitä arvoja, joita pidämme tärkeinä nykyisessä yhteiskunnassa.

Ennen opinnäytteen yhteenvetoa kertaan vielä mitä tunnustuksen ja instituutioiden välisestä yhteydestä on sanottu. Sen lisäksi, että instituutiot voimaannuttavat, turvaavat ja ohjaavat toimintaa normatiivisiin statuksiin liittyvien odotusten mukaisesti, tunnustusta välittävät instituutiot ovat tekemässä monenlaiset nykyiset vapauden muodot mahdollisiksi toiminnan systeemeinä. Oikeudellisen vapauden instituutiossa vastavuoroinen tunnustus mahdollistaa vetäytymisen yhteiskunnan velvoitteista sekä henkilökohtaisten arvojen uudelleen tarkastelemisen. Moraalisen vapauden instituutiossa tunnustus mahdollistaa vetäytymisen lisäksi yhteiskunnan käytäntöjen arvostelemisen. Näiden lisäksi sosiaalista vapautta ilmentävät instituutiot tekevät yksilöt tunnustussuhteiden ja rooleihin liittyvien odotuksien muodossa vapaiksi tavoittelemaan yksilöllisiä päämääriä.

6. YHTEENVETO

Tarkastelujen lopuksi voi olla hyvä kerrata mitä opinnäytteen aikana on sanottu. Olen tarkastellut persoonuuden ja instituutioiden käsitteitä tunnustuksen filosofiassa. Tarkastelujen myötä on avautunut uusia kysymyksiä, jotka ovat vaatineet vastausta. Olen siten päätenyt myös pohtimaan tunnustuksen psykologisia ja interpersoonallisia merkityksiä ja sitä, miksi tunnustus on tärkeää. Tarkasteluja on ohjannut myös kansalaisoikeusliikkeitä liikuttava tunnustuskamppailu ja se, kuinka persoonuuden ja instituutioiden käsitteet voivat selittää tunnustuskamppailujen taustalla olevia ilmiöitä. Samalla olen hahmotellut tunnustuksen filosofian näkökulmasta joitain keskeisiä yhteiskunnallisia rakenteita. Olen myös tutustunut Honnethin ajatteluun ja tarkastellut hieman hänen ajattelunsa pohjalta käytyä keskustelua.

Tässä esiteltyt ajatukset ovat tietysti vain yhdenlaisia tapoja hahmottaa tarkastelun kohteina olevien aiheiden merkityksiä. Edellä käsiteltyjen ajatusten perusteella voisi lyhyesti kuitenkin sanoa, että tunnustuksen filosofiassa persoonuus viittaa ihmisten elämismaailmaa muodostaviin persoonan-tekeviin vastavuoroisiin tunnustaviin asenteisiin, joissa pidämme toisia persoonina. Instituutioiden kohdalla tunnustus säätelee ihmisten toimintaa ja sosialisoi ihmisiä tavoilla, jotka ovat vastavuoroisesti ihmisten odotusten, sekä heille kuuluvien lakiin perustuvien oikeuksien ja moraalisten merkitysten mukaisia. Tunnustuksen filosofia voi selittää johdantoluvussa mainittujen ilmiöiden taustalla olevia syitä moraalisten loukkauksien kokemuksina, ja toimintaa vaatimuksina tunnustuksesta, tai toisin sanoen, tunnustuskamppailuna.

Lähteet:

- Deranty, Jean-Philippe (2009) *Beyond communication: A Critical Study of Axel Honneth's Social Philosophy*. Leiden: Brill.
- Fraser, Nancy ja Honneth, Axel (2003) *Redistribution or Recognition?: A Political-Philosophical Exchange*. Lontoo: Verso.
- Honneth, Axel (1995) *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Honneth, Axel (2014) *Freedom's Right: The Social Foundations of Democratic Life*. Cambridge: Polity Press.
- Ikäheimo, Heikki (2007) *Recognizing persons*. *Journal of Consciousness Studies*, 14(5-6), 224-247.
- Ikäheimo, Heikki (2009) *A vital human need: Recognition as inclusion in personhood*. *European Journal of Political Theory*, 8(1), 31-45.
- Ikäheimo, Heikki ja Laitinen, Arto (toim. 2011) *Recognition and Social Ontology. Social and Critical Theory*. Leiden: Brill.
- Laitinen, Arto (2019) *Axel Honneth – Yhteiskunta, kritiikki, tunnustussuhteet*. Teoksessa Ilkka Kauppinen, Pyykkönen, Miikka ja Moisio, Olli-Pekka (toim.): *1900-Luvun Saksalainen Yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus 2019, 171-190.
- Pilapil, Renante D. (2012) *From Psychologism to Personhood: Honneth, Recognition, and the Making of Persons*. *Res Publica*, 18, 39-51.
- Taylor, Charles (1994) *The Politics of Recognition*. Teoksessa Gutmann, Amy (toim.) *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*, Princeton: Princeton University Press 1994, 25–73.
- Zurn, Christopher (2015) *Axel Honneth – A Critical Theory of the Social*. *Key Contemporary Thinkers*. Cambridge: Polity Press.